

МИСЛИТЕЛІ
НІМЕЦЬКОГО
РОМАНТИЗМУ

М И С Л И Т Е Л І
Н І М Е Ц Ь К О Г О
Р О М А Н Т И З М У

УПОРЯДКУВАННЯ
ЛЕОНІДА РУДНИЦЬКОГО
ОЛЕГА ФЕШОВЦЯ

ВИДАВНИЦТВО
«ЛІЛЕЯ-НВ»

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК 2003

ISSN 8756-6625

ББК 87.3 (4НІМ)
М 65

Програма «Українська філософська бібліотека»
Благодійного фонду «Філософський проект»
Т. 1

Видання підготовлено в співпраці з:
Українським Вільним Університетом (Мюнхен, Німеччина),
філософським факультетом Львівського національного університету
імені Івана Франка (Львів, Україна)

та за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження»
(Київ, Україна).

Ця книга є першою в українському книговидавництві спробою загального охоплення німецького Романтизму, феномену, без опису якого неможливо реконструювати історію становлення естетичної, етичної та філософської думки не лише Німеччини, але й усього світу, та інспіруюча сила якого є відчутною й нині у мисленні сучасної людини.

Наукова рада програми:

Володимир Болюбаш (Торонто, Канада)
Ріхард Бруннер (Ульм, Німеччина)
Тарас Возняк (Львів, Україна)
Райнгард Гайденойтер (Мюнхен, Німеччина)
Киртіс Генкок (Канзас, США)
Ролянд Пітч (Мюнхен, Німеччина)
Пітер Редлат (Нью Йорк, США)
Леонід Рудницький (Філядельфія, США)
Гельмут Феттер (Відень, Австрія)
Олег Фешовець (Львів, Україна)
Роман Цяпало (Деб'юк, США)
Микола Шафовал (Мюнхен, Німеччина)
Ульріх Шваєр (Мюнхен, Німеччина)

Головний редактор програми:

Олег Фешовець (Львів, Україна)

Дизайн *Олени Рубановської*
Верстка *Ірини Шумади*
Коректура *Алли Журави, Лідії Левицької*

Мислителі німецького Романтизму / Упор. Леонід Рудницький та Олег Фешовець. —
Івано-Франківськ: Вид-во «Лілея-НВ», 2003. — 588 с.

ISBN 966-668-016-5

© Л. Рудницький, О. Фешовець,
упорядкування, вступна стаття, коментарі, 2003
© Видавництво «Лілея-НВ», 2003

● АХІМ ФОН АРНІМ

(Achim von Arnim)

Письменник, поет, фольклорист. Народився 26.01.1781, Берлін; помер 21.01.1831, Віперсдорф, Бранденбург.

Поряд з Йозефом фон Айхендорффом Арнім вважається одним з найвизначніших представників німецького романтизму. Відзначався статечною поставою, чим привертая особливу увагу жінок. Походив зі старовинного дворянського роду і ще з юнацьких років виявляв неабиякі нахили до історії, філософії, математики та природничих наук. Студював фізику, хімію, математику та юриспруденцію в Галле (1798—1799) та в Геттінгені (1800—1801). Вже у студентські роки почав публікувати невеликі наукові розвідки на природничі теми.

Під час навчання у Геттінгені фон Арнім долучається до діяльності літературознавчих гуртків та бере активну участь у літературному житті. Після знайомства у 1801 р. з К. Brentano твердо вирішує займатися літературою.

Першочергове значення Арніма для історії німецького романтизму полягає насамперед у його винятковій майстерності писати оповідання, в яких дійсність протиставляється сновидінню. Окрім того, він увійшов у скарбницю німецької літератури як співвидавець (разом з Brentano) присвяченої народним пісням збірки *Des Knaben Wunderhorn* (Чарівний ріжок хлопчини, 1805). Однак, на відміну від Brentano, який свідомо опоетизовував зібрані пісні, фон Арнім намагався зберегти їх першопочаткову форму. Результатом спільної праці цих романтиків можна вважати також заснування у Гайдельберзі видання, яке вважалося найважливішим публіцистичним органом Гайдельберзького романтизму, а саме *Zeitung für Einsiedler* (1805/08).

Серед важливих прозових творів фон Арніма слід відзначити новелу *Der tolle Invalide auf Fort Ratonneau* (Шалений інвалід у форті Ратонно, 1818), романи *Armuth, Reichthum, Schuld und Buße der Gräfin Dolores* (Злидні, багатство, провина та покута графині Долорес, 1810) та *Die Kronenwächter* (Вартові корони, 1817). Останній роман є фрагментом, який одним з перших започаткував традицію німецького історичного роману.

ІЗ НАРИСУ «З НАРОДНИХ ПІСЕНЬ»

З німецької переклав
Володимир Кам'янець
за виданням: Achim von Arnim.
Von Volksliedern in [http://
www.gutenberg.aol.de/index.htm](http://www.gutenberg.aol.de/index.htm)

Нарис «З народних пісень» увійшов до першого тому збірки «Des Knaben Wunderhorn», яка була укладена А. фон Арнімом разом з К. Brentano і вийшла друком у Франкфурті-на-Одері в 1806 році.

Вперше я відчув силу і зміст народної пісні в усій її повноті у селі. Серед теплої літньої ночі розбудили мене різноголосся. Із вікна крізь гілля дерев побачив я наймитів та селян, що говорили між собою пісню:

Вставай, мій брате, та відважним будь.
Настав прощання час.
Деь там, за морем й океаном,
Спекотна Африка вже жде на нас.

Вони вирушали до своїх полків, на війну. У цих звуках було щось таке, що запало мені в душу, цей спів людей, що не були співаками, ніс мене на своїх крилах виш аж до рудокопів і вгору аж

до коменярів. Пізніше я усвідомив, що вони мають той фундамент, до якого дехто безрезультатно прагне, коли один звук може відбиватися луною від кожного й одночасно поєднувати всі, це та найвища плата, якої прагне як поет, так і музикант, і яку можна отримати не просто за будь-яку роботу (це як розтончеш якусь квітку, а із свіжо-зеленої трави з'являється тисяча таких), і не можна її задавити на довгий час,¹ бо століття народна пісня зберігає або свій зміст, або мелодію, зазвичай і те, й інше.

І коли я побачив цей фундамент, як на нього накочувалися хвилі, а старі вулиці та площі затопленого міста ледь проглядалися під водою, то мене перестали дратувати певдалі спроби, зокрема у театрі, багатьох поетів і музикантів. Ймовірно, найвищого ніколи не досягнуть, ніколи не зрозуміють! Де щось живе, то воно є всюди; одне — це цвіт, друге — лист, а третє — корінь; усі троє повинні бути, а опріч них ще й чистенькі плоди, що опадають. Перевернуте з ніг на голову руйнівне й погане, якщо посадити дерево кропою в землю, тоді б воно мусило або пустити нове коріння і розростися новою кропою, або залишитися сухим патиком. Таким же руйнівним і є обмеження театрального мистецтва лише для окремих класів у теперішньому суспільстві, що стало або не здатним розуміти поезію, або не визначилося у своїх смаках. А обмеження — це основний принцип слабкості, воно відкидає загальнонародне, і тому ніколи не можна вимагати від неї величного. Такий вплив необмежений, бо коли актори намагаються з простого зробити аристократичне, то в такий спосіб роблять вони не що інше, як аристократичне із непростого (воши змушують сваритися між собою мельників та коменярів). От і шукають різного роду митці, щоб могли жити у зображуваних ними умовах, свої заробітки там, до чого вони, за деякими винятками, не належать, і чого вони не здатні осягнути; там сенс усього страдницького життя полягає у тому, щоб якомога тихіше протиснутися один попри одного; вони не думають про те, що найкращими каменотесами були раби, що найкращі німецькі маляри були цеховиками. Звідси й відображення

¹ Порівняй: Пісня наша, слава наша, не вмере, не загине (Т. Шевченко).

їх шляхетної сили в пристойних формах, які вони дістають лише, коли самі віддали щось варте того. Звідси й намагання співаків співати так, як цього хотіли б аристократи, не на діалекті, тобто вони хочуть співати і не звучати, вони хочуть грати духову музику на струнному інструменті. О, ви, живі Болові арфи, якби ж ви були лишень лагідними; а якби ви були лагідними, о тоді б ви й зазвучали! Для вправного митця діалекти — це звукові гами; він не пропустить жодної, якщо він водночас зможе віднайти в одній із них самого себе. Теперішній театр розпорошує їх за сторонами світу, між Півднем і Північчю, Сходом і Заходом; ніхто не може цілком долучитися до чужого, бо всі зустрічаються нараз у народній пісні, як ті човни бажання, що спочатку то віддаляються у темряві від спільних людських розмов, то знову сходяться, засвоюючи чуже у пориві поступу, хай у кожного звучить воно інакше. Ховаючись за аристократичною пристойністю, за аристократичною мовою, віддаляються вони від частини народу, який сам лише і здатен повністю й необмежено витримати стихію патхнення і не збожеволіти і не спустошитись при цьому. Наші сьогоднішні актори й співаки розсипалися б у марному прагненні досягнути вершин справжнього мистецтва, вони задихнулися б від чистого гірського повітря або заклакли б в зомлінні. Не викрикуйте цих звуків, ваших власних людських звуків, ви, співці! Ви розлетитеся на друзки, як склянки після тисячоразового цокання, і заспіваєте себе до смерті. Заспокойся, шановна публіко, твої співці давно втратили здатність розрізняти мертві й живі звуки, а тобі залишається лише шукати ліки для твояї зашкарублої душі в їхній високій критиці (в англійській солянній пляшечці), у нечисленних нездалих формулах, якими охоплюють цілий світ і тримають його у гравітаційному полі між споживанням їжі та зачаттям, а ви при цьому бавитеся, як комарик. Мабуть, ці чудесні співці лише з великою відвагою можуть викрикувати та вистогнувати свій мотлох. Втім не слід спокушати їх народною піснею, бо то буде не справжнім; хай не говорять вони поміж себе, хай просто

Титульна сторінка збірки народних пісень «Чарівний ріжок хлопчини», укладеної А. фон Арнімом і К. Брентано

разом співають, бо як заговорять — почнеться чортівня. Або їхні музичні п'єси не мають жодного значного сенсу, що й не варто перейматися, або ми у здоровому глузді поспихаємо їх із помостів і краще самі станемо на їхнє місце й заспіваємо, що спаде нам на думку, а іншим прийде до смаку, пограємо в м'яча, поборемося, пострибасмо, вип'ємо за їхнє здоров'я. Ви, співці, хочете залякати нас до смерті інструментарієм ваших горлянок? Замисліться над тим, що прямо перед вами стоїть великий живий оркестр прямих і кривих, дерев'яних і бляшаних труб та інструментів, тони яких вищі, ясніші, триваліші і з ширшою гамою, ніж ваші, а найвище життя, зміст і слово відбиваються у людських вустах, і лише людські вуста здатні їх відтворити. Не намагайтеся сховатися і за валійськими піснями,² втративши відчуття рідного, чужим ви наб'єте лиш оскому. Ні, це не благо для італійців, що по той бік Альп уже не співають по-італійському, що навіть національні співаки розгублюють по чужинах свій чистий італійський спів. Замисліться також і над тим, що нічого не варте твердження, нібито іноземні мови мелодійніші, коли ви не знаєте своєї рідної і не гідні її. Я знаю напевне, вправління у мистецтві успадковується без моєї на те ради, як віспа, через усілякі хворобливі збудники міського життя, філософії й розпусти всіма тими вельможними, що не голять бороди, коли вона довга, й не топлять, коли мерзнуть; а коли їхній день прийде, а коли той час настане, то на той випадок на спинах усіх тих, строкато вбраних, є гарненько складені мистецькі переписи та ще й поприклеювані афіші старих комедій: я кажу про журналістів. Як же повертаються ці опудала із своїми примітивними твердженнями за струменем із того мистецького шланга, а мистецтво рідко повертається обличчям до справжньої справи при всіх бідах нашого часу; воно майже ніколи не є необхідним, а для більшості — лише злою звичкою (як нюхальний тютюн; люди дивуються, як швидко вони втрачають смак до нього, коли якось табакерка потрапить не до тієї кишені). Щоб ви усвідомили велич народу і його потреби, треба, мабуть, щоб серед зими забуяло все буйним

² А здавалося, що африканська, кельтська, мексиканська чи ще там якась фольклорна стилізація в суміші з магічними грибами та індустриями практиками стала лише зовсім недавнім палативом від знекорінності.

цвітом. І тому, власне, митці у всьому світі настільки ж неспотрібні, наскільки й убогі; тішаться, якщо їх зрозуміє один із тисячі; щасливі, якщо цей один не пересититься їхнім мистецтвом. Якщо б почалося нове переселення народів, що б тоді від того всього залишилося? Ба навіть нічого й подібного до атенських руїн!

Уже тут ми здогадуємося, що ми знайдемо, перегортаючи сторінки нашої історії: загальнонародне, що пронизує її всю, але в її основі лежить лише незначна частинка його.³ Попливімо на темному човні хвилями думок, озирнімося на диво-квіти, на водяні лілії, подивімося, що на далеких берегах, а побачимо там одне-єдине освітлене місце, туди спрямував свій погляд керманіч; це стрілка компаса, вона не коливається, а міцно стоїть на місці і веде нас у далеку далечінь! Уже обійшли навколо Землі, нас уже не охоплює той потаємний жах при думці, що вона десь там далеко закінчується, її кінець тут, перед нами, як наша смерть, чітка і певна. Всюди у світі існує поєднання роз'єднаних стихій, що ослаблює внутрішню силу кожної окремої, і трагічного кінця можна уникнути лише, коли кожна окрема вдається до найбільших зусиль. Можливо, це просто загальне, а тому взагалі ніщо, проте так завжди виглядає перехід від самого себе до світу; принаймні його не хочу замовчувати, може, хтось знайшов його, як і я. Перш за все, мабуть, причини зниження гарної освіти слід шукати у минулих століттях, я маю на увазі суцільну убогість й злидні. Це так, наче те щастя у сні, воно вислизає з рук, позаяк це всього лише сон, людина ловить його й лишається ні з чим, як прокинеться. Як колись флагелянти,⁴ йдучи вулицями й мордуючи себе, вбирали у себе страшний стогін і плач вуличної юрби, так пізніше у самокатуваннях заляк страх всіх благородних відзвуків душі. Правителі вважали за свій обов'язок втамувати цей стогін замість того, щоб дати йому вихід назовні, але ж вони також були заручниками тих часів; замість спрямовувати свої зусилля на вищі справи, стали вони гальмівними (антипоетичними); вони збивали гарячку, ослаблюючи все тіло, і жодного уявлення не мали про те, чого

³ Це й підігнана під колись сотворену схему всесвітньої історії.

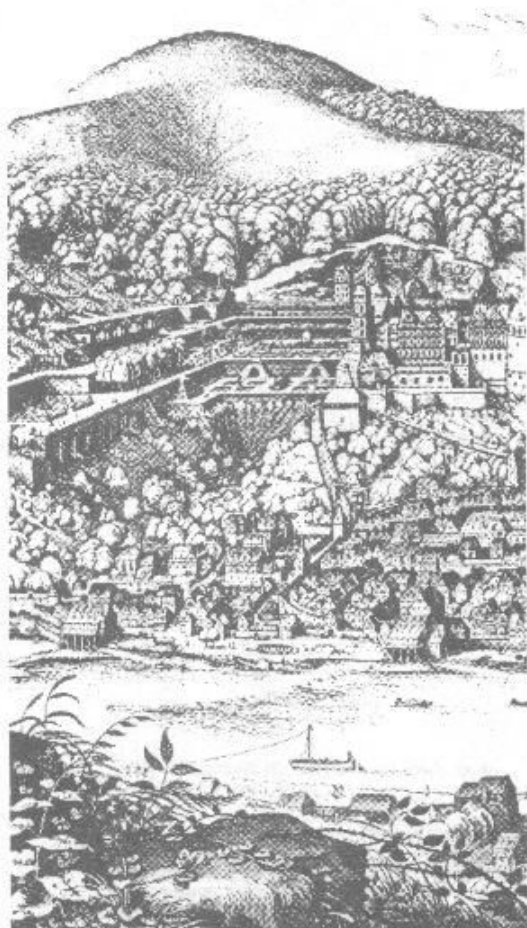
⁴ Флагелянти — прибічники релігійного руху, які, молячись і співаючи пісні каяття, себе привселюдно бичували; з 1260 року цей рух, стимульований чумою, поширився на всю Західну Європу; в 1349 році він був заборонений Папою Климентом VI, а в 1417 — Констанцьким собором.

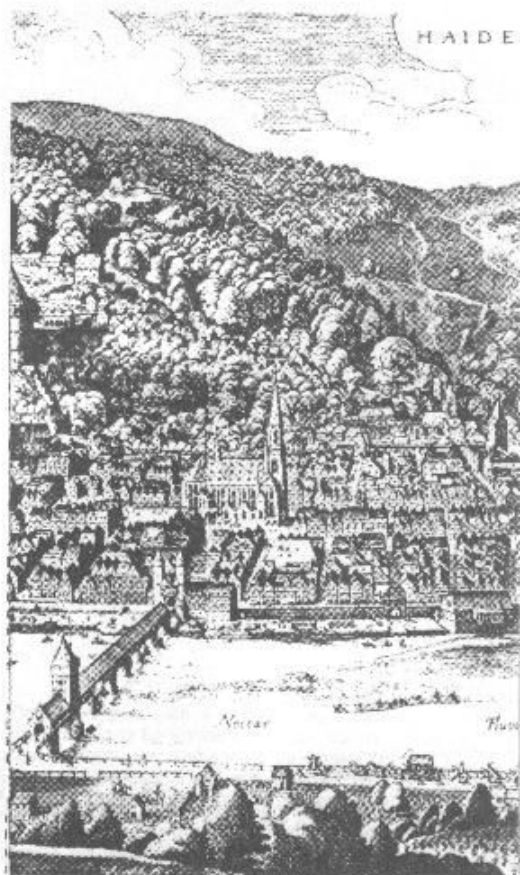
звичаїв, є мислячими, і блаженством на словах; так тим, що все зневажають, видається, що вони найкраще все розуміють. Можна багато чого сказати про загальні аспекти цього феномену, якщо пройдемося і проглянемо збірку картин будь-якого старого дому, то помітимо як несподівано з'явилися на світ справжня огидність та малярська фальш. Важливіше простежити вплив цих всепоглинаючих явищ на народну пісню, її цілковите згасання у багатьох місцевостях або ж її занепад в інших заради бруду й пустоти вимощених вулиць.

Все це виявилось, як ми зауважили, жалогідним і кволим, правителі перестали поважати, втратили будь-яку довіру і будь-яку повагу до кожної окремої людини; всенародне заперечували, ним обурювалися, воно стало не гідним уваги, постійні заборони висловлюватися з приводу цієї загальної суперечливості призвели до того, що навіть наймудріший правитель не міг її почути, аж поки його лють, а не його добра воля, не заволала над усім. Кому долею випадку поталанило опинитися на гарному місці, про того думають, ніби він уже посвячений у народну мудрість, наче цілий народ знаходить своє вираження лише у ньому одному. Звичайно, той, хто сміє говорити, говорить наймудріше; і тому всуціль марними були намагання поєднати різне розуміння, як це робиться при обговоренні та прийнятті законів; а тому й дивно їм було, як легко можна керувати. Народ же сприймав ці закони, наче якісь буреломи або ж паче якусь іншу нелюдську стихію, і боровся проти них або зі збростою в руках, або втечею, або розпачливо розводив руками. У цьому сенсі довго вважали, що з усіх гамузом може щось вийти, чим не потрібно бути кожному окремо; так не мало бути окремого воїна, їх заганяли, як тварин до стайні, щоб втихомирилися і споживали свій корм; вони змушені були зректися вічної боротьби проти варварів. Не хотіли мати воїна, а хотіли мати військо; воліли духовності для всіх, та не воліли окремої душі у кожному. Так поволі відсувалися на задній план праця і поезія серед учнів та військових, де всеильна потреба не позбавляла ще всіх сил; лише годувальників не можна було так

Фрагмент панорами міста Гайделберг

безжалюбно знищити, бо ж їсти мусив кожен, яким би жалюгідним він не був. І тому натрапляємо ми серед них й на новішу народну пісню, що розвивається у безмежній любові, в жальх ремісників та торгового люду, у зміні погоди, у розораній весні. Але як мало чого варте було тіло без шлунка, так само мало значив шлунок без тіла у тій стародавній байці; також і звичаї годувальників втратили свою широту, свобода їхня була сплутана по руках і ногах, радощі їхні обмежилися, а потреби зросли. Працюючи в полі, у домі чи в майстерні, треба було напружувати все більше сил, щоби покрити потреби людини. Нараз розділилися радість і необхідність. Це притаманне як злу, так і хворобі: де вони з'являються, то вже на повен зріст. А добро і здоров'я, як зорі темної ночі, лише де-не-де можна їх уздріти; але ж сяють вони вічно, тоді як крилатий палаючий змії вмирає, розсипавшись іскрами. Селяни страждають, бо позбавлені своїх давніх радощів і не отримали взамін нічого, співаючих благочестивих жебраків хапають, запроторюють до в'язниць як злочинців; тихо і безгучно, замкнута ззовні бідність має зановзти в щілину. Принаймні слід би було провести відкрите громадське дослідження, яке б могло встановити, чи ми вже перебуваємо на тому щаблі розвитку, коли кожен не може сам собі бути паном, бо не здатен себе прогодувати. Може виявиться, що вже ніхто не є сам собі паном і що всі вже ув'язнені у великій робітні: для чого тоді робітня у робітні? З усього я вихоплюю те, що мені найближче. Народні свята намагаються споганити, позбавити їх усієї живої краси, їх руйнують, невміло вставляючи у нову оправу, аж поки не скажуть, що вони потенційно небезпечні. Театр, штукарство і музика потрібні містові для втихомирення його казематів, а село, як тішиться воно на триденних весіллях, на святах літнього й зимового соншестояння, все це підкорили собі окремі люди, щоб хоч трошки покерувати, підкоряючи все поволі безжалюбному зовнішньому гнітові, чужій волі і гордині, так наче ця краса існує сама по собі, наче її не творять ті, кого вони не чують, начебто вони уже такі майстри, як були колись, у старі

Фрагмент панорами міста Гайдельберг

часи. За таких обставин нові свята, як і нові прислів'я, не стануть набутком усіх, неотесаність засвідчила непотрібність свого існування у привілейованій розбещеності. Радість і духовність залишилися привілеями окремих закритих кіл, глум над іншими і собою; теперішні громадські забави, маскаради, полювання на птахів набрали звужених форм, як старе святе різдвяне дерево у бідній сім'ї — щобільше його освітлюють, тим сухішим стає листя на ньому. Народні вчителі замість шукати в релігії, якою була і якою може стати радість життя, піднімають свої голоси проти народного танцю та співу: вони повлазили, щоби спустошувати життя і таємно топити його у гріхопадінні, перекрикують один одного і ганьблять релігію. Єдиносущі годувальники прагнули робочих рук, фабрик, людей, щоб ті носили вироблене на цих фабриках; для них такі свята були занадто довгими окличними знаками та тире; самої коми, казали вони, вистачило б. Щобільше, їхня нужденність стала законом для інших; позаяк годувальники потребували добротного дому, то виселяли їх як нероб, що тиняються без певного заняття, так наче державі і світові для їхніх найкращих та найважчих діянь колись придалися не ці мандрівні наймити та блукаючі лицарі, не це вічне переселення народів без змін кордонів, не ці мандрівні університети та мистецькі братства.⁶ У людині достатньо інертних рис і рідко можна побачити, коли йде хтось по пустелі і сіє диво-квіти по обидва боки свого шляху, а зернятко, що впало, належить усім, як роса чи веселка; але там, куди його занесло вітром, там закінчується нелюдська пустеля; звичайно, знайдуться і такі, що розстеляться серед квітів, щоб висмоктати із них почуття й життєві соки. Чому у книгах нас приваблюють перші відкриття, подорожі навколо світу, мандрівні актори, особливо кочові цигани: всі вони на війні справжні солдати, а у мирний час — надійні лікарі (на що теперішні виучки вже майже не здатні); я ще й досі згадую їхнє багаття у пічному лісі, як ворожили вони мені по руці. А сказали вони мені щось добре, то й я скажу щось добре про них. Наче дрібні гноми, як каже легенда, наносили вони своїм ворогам до свята

⁶ Ще одна тема Романтики (якій Штеффенс присвятив окрему працю), виразно деромантизована в заорганізованих мистецьких спілках та очинюваних університетах: напевне, для оживлення художнього та наукового генія!?

всього, чого ті бажали, а самі вдовольнялися лише шкуринками від хліба із святкового столу, але одного разу за декілька горошинок, що однієї почі зірвали вони з поля, бо були голодні, були жахливо побиті і вигнані з країни; й дріботіли вони вночі через міст, наче отара овець, кожен з них мусив кинути по монетці і наповнили вони ними цілу бочку: переважною більшістю наших ліків завдячуємо ми циганам, яких ми виганяли й переслідували. Через таку палку любов вони не могли знайти собі батьківщини!

Уже більше не дзвонять для діточок яскраві трикутнички богемських рудокопів; уже їх не вітають три вірні святі, три королі! Але що я про дітей, коли політики за якусь чверть години можуть обернути землю між сходом і заходом сонця, бо найшло їм на голови піднімати з усіх кутів порох й виносити старий мотлох; можливо, в ті часи це відбувалося інакше і залишилось непоміченим, бо відбулося? Меншає, занепадає переміщення робочого люду, військова служба у чужому краї припиняється, студентам намагаються передати свою мудрість винятково у них на батьківщині та змушують їх уже на початках залишатися вдома, тоді як найвища мета вільних років є в тому, щоб навчитися чужого у всій його повноті і порівняти із своїм рідним. Селянина вчать того, що йому не треба, писати, читати, рахувати, бо мало доброго він має тепер до читання, не має що записувати і тим більше рахувати. У місті фізичні вправи замінили на важкі духовні зусилля, щоб діти стали на місце чоловіків. Можливо, із старшими колись і неправильно обходилися в школі, але це божевілля, коли освічені вихваляються собою, наче вони величезні майстри, а батьки, можливо за звичкою, віддають своїх чад у їхні руки, щоб ті виривали те міцне історичне коріння, єдине, що ми ще маємо. Чи наші діти заяложені карти, щоб їх кидали один одному на голови позбавлені глузду картярі? Що діється, що буде далі, чим усе це закінчиться? — Нічим? — Всюди прагнуть лише зла, підігнати світ під себе і під усе мерзенне, розчинити те, що міцно прив'язує тебе до батьківської землі; це ж та сама земля, по якій ми так радісно стрибали. Хто так думає, той

⁷ Персонажі Новозавітної історії — маги Каспар, Мельхіор та Бальтазар в інтерпретації народних вистав, що відбувались на Різдво та Богоявлення, перша згадка про які стосується Альпійського регіону Австрії та Німеччини (15 ст.), а пізніше поширюється і на північні території, Скандинавію, в т. ч. і на Україну; цей звичай у Німеччині поступово занепадає і був відроджений у 1945 році (збирання в громаді грошей на церкву та добродійні цілі).

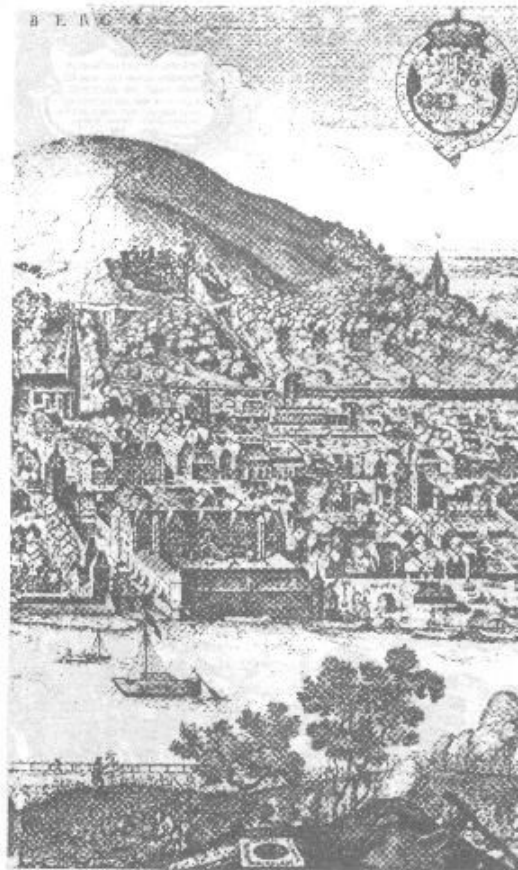
побудує міцний і гарний дім собі і своєму нащадкові, а хто ж позбавлений будівничості, у того немає батьківщини. А хто ж відчуває, що йому для кращого життя бракує батьківщини, то кажуть, щоб йшов на комедійну виставу: от де поетична насолода, там спів і музика! Але що воно таке, поетична насолода? Де життя втратило свій сенс, там воно насилає на нас тінь страху, щоб ми самих себе не забули. Наш театр у порівнянні з народним театром не що інше, як його карикатурна народія; і не може вже більше відновитися народний театр, бо для мистецтва вже немає народу; зовнішня необхідність поєднала їх, а не внутрішні почуття, інакше був би *один* народ всюди, де чути на базарі німецьку мову. Знаєте, митці існують, якщо вони потрібні світові, без праці народу немає народної пісні, і рідко може бути праця народу без неї, кожна сила має якийсь свій вияв, а що з'являється мимохідь у дії, те, при пильнішому погляді, відображається в мистецтві. Тоді критика практично неможлива, залишається лише або щось підправити, або визнати, що немає нічого поганого; і тоді у мистецтві можна зробити безмежно багато й менше говорити про це, бо воно саме говорить з кожним і у кожному відтворюється; тобто тоді не можна робити закиди всім, так само як закидати лісові, що він зелений; бо найвищим, найбільш творчим є всенародне, поет — це всенародний дух, *spiritus familiaris*⁸ світової громади.

Хто сумнівається у тому, що немає праці народу? Може не бути війни, не бути миру; надмірний тягар лягає на плечі синів! Що я оскаржую, скажете ви, я оскаржую найбільший наклеп століття, бо хто сам по собі може звільнитися? А я хотів би кричати на повні груди, метати громи і блискавки. «Вогонь! — казав хоробрий стрілець, — ми будемо усі багаті!» Відколи я можу думати, впадає мені в вічі уповільнення людського поступу; так як години відпочинку й споживання їжі змінюють одна одну й впливають одна на одну, так і всі страждання й впадоубання мають свої періоди меншого порядку; переважна більшість сахається своєї справи й відскакує від неї, як сухий хмиз із вогнища; так, багато хто

⁸ *spiritus familiaris* — дух родинний, який живе в родині і впливає на її членів.

⁸ З лат.: родинний дух. Очевидно, що тут маємо справу зі спробою пояснити романтичне бачення соціальності, уgruntованої у містичній єдності. Але в цьому контексті варто поставити запитання про те, що чув і що передає сучасний поет, гідність якого вибудовується на самоусуненні з цієї громади.

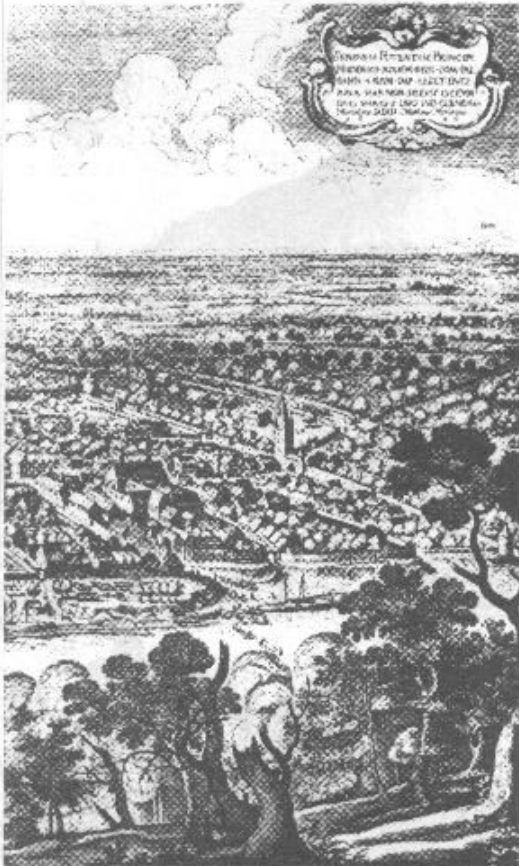
не прагне досягнути єдності світу, що його лиш одна наповнить і вдовольнить; це — тужливі й мрійливі ембріони людей; трохи молоді, трохи старших. Так, як від якихось невідомих нам насьогодні грибків прогинаються балки наших покрівель, так і люди тепер навколо нас вже спорохнявіли й спорожніли, не почавши навіть підтримувати й підширати, працювати й помирати. Де ви загрузли? Ви загубилися у всенародному, покоїтеся у світовому морі, де тисячі скарбів. Я хотів би кивнути делекам, не наближайтеся, не вихоплюйте нікого із води на світ божий, бо ж той знову хоче назад в те море, хай відплив і виносить хвилі з-під його ніг. Але ж є лише один дідько й багато ангелів; чи є ще спасіння, чи тільки ви мучитеся у виборі? Чи світ уже готовий до надзвичайного? Згідно з філософуванням, що його у нас так серйозно сприймають, це виглядає можливим; бо це сон, а ми пам'ятаємо лише вранішні сні. Увечері здійснюється буря, і я проходжу мимо театру, де згасли світло і життя, і думається мені, тихий годинник проб'є якось тяжку годину, відкриється віко високої домовини, багатоголосий хор розвіє машкару, здійметься нова зграя і розлетиться по землі, волаючи на різні голоси, і розбудить усіх, що вже поспули! Лід тримається довго і витримує багато, поки не трісне; але хто вже коли-небудь ковзав слизьким льодом по сліду, що проклав його попередник, чиї очі вже бачили, як сонячні промені стрибають перед ним, той скінчить своє прекрасне життя у широкій ріці і попливе нею, і стане під вітрило навздогінці за оленем, з якого морозної днини аж парує, а потім упокоїться серед зелені, споглядаючи зорі над собою, щоб приходити й знову відходити у вічність. Так, хто лише раз у житті забував і губив себе у тапці, хто бачив, як тихо, наче сонце, здійснюється вгору повітряна куля, той побачив останнє людське привітання; той, підхоплений переможними тактами яничарів, вбачає у ворогові супроти себе мужнього друга, що крокує поряд; той бачив, як стрибають хмарами вершники, такі нездоланні, як сурма не може подолати шуму потужної ріки; той бачив, як у солячному світлі сяють якорі військового флоту, а погляди всіх, переповнені

Фрагмент панорами міста Гайдельберг

поезії й життя, спрямовані на щогли й штоки, на ці золоті замки й галереї, що тихо зникають під водою, як риб'ячі плавники у безповітряному просторі моря, як і всі речі, що нас оточують і які ми зустрічаємо, той мусить вірити у вищу форму життя, вище мистецтво, що нас оточує і яке ми зустрічаємо, в неділю, після шести робочих днів, що її кожен відчуває і кожному вона корисна. І якщо їх тисячу разів не почули, то вистачить почути їх лиш раз, коли прийде той день і та вранішня година, а тоді всі вежі роздзвонять пісню школярів; як би солодко не було нам спочивати, нам краще прокинутися; і все підстрибне, а наш тятар піднесеться вгору, як підносяться якорі, коли матроси усі в один голос співають свою пехитру пісню. На що я надіюся — не пусте марення; історія часто доводила, як саме прагнення людини у ті чи інші періоди виступає наперед з перемогою і піснею, а мистецькі твори знаходили, творили й краще розуміли! Хто може втриматися, щоб не повірити, — вступаючи в гарячий скляний будинок, над яким снуються червоні мережива, а інші ж тим часом роздмухують для нього скло, що із червоного вогню стає прозорим, — що це чаша радощів, та остудити її в гарячому мереживі; а коли її остудять, то стане вона слабким, крихким, тремтливим кришталем, а не просто склом, бо ж співає. Врешті вироблено вже багато кришталю, що співає, а ми зіб'ємо його в один кубок! Трощіть на друзки скляні черепки, зітріть їх на порошок, в якому уже давно продавалися туди-сюди багато поетів, акторів і співаків. Послухайте лише, як гарно співають перелітні птахи новій весні; і вже йдуть дорогою довгими рядами браві робітники з вузликами й ранцями за плечима; як гомонять вони між собою; як дзвенять віконні шибви й золотий щит від справжніх низьких басів, а де чути той спів на повний голос, там працюють німці, від Лондону до Москви і Риму, то дотепна пісня:

Давайте, друзі! Идем разом,
Беріть торби і ранці,
І перш ніж місто згине за горбом,
Горнісь, дівчино, та налий по склянці.
А промінь вранішній — це знак походу нам!

Фрагмент панорами міста Гайдельберг

Восени, як уже все затихло й опало листя, надібав я кучеряве дерево, окутане густим гіллям, на якому було повно шпаків, було чути й видно, як вони, співаючи, здіймалися з гілки на гілку; так само задушливої ночі діткнув мого серця спів німецьких робітників на голландських каналах, від їхнього співу розхитувалося маленьке вітрильце і човник швидше плив. Хто ж не переживав часто таких моментів, і чи це був лише сон? Так само прислухався я й до ганноверських втікачів на Лондонському мосту: вони оспівували свою волю, тоді як я сумував за батьківщиною й печально дивився впиз на віддзеркалення у воді; а воно, осяяне люто-червоним вечірнім сонцем, здавалося мені таким рідним. Ще не геть задавлений пав'язаними вами серйозними дурнищами живе радісний співочий символ трудового люду — масонство.⁹ Ще стоять посередині студенти — творці і винахідники Нового Світу; вони приколюють найкращий цвіт їхніх юних років на кашкети, і тріпочуть на вітрі строкаті листочки, що летять далеко за гори й долини і падають на воду. Музи не оминають також і лавок прокурених сторожівок, а якщо часом і не можуть увійти всередину, то заглядають через вікна на свої облюбовані місця: і коли пильний вартовий чує уночі моторошний брязкіт рушниць, то це музи взялися грати на начищених, готових до бою, живих рушницях. Прийде час — і тяжка, нудна військова муштра перетвориться на танок і стає для кожного найвищою радістю і честю, найпершою з улюблених забав, найвищою силою і витонченістю. Для кожної справи є своя винагорода, і хто знає, яка вона, той її й має. Чи знає хтось, що саме тримає людину на сплизькій стежці, коли у неї запарочилася голова від шуму бурхливої ріки під нею і від високих скель та дерев над нею: то всесильний могутній марш тримає її на ногах, що спадає на думку саме у потрібний момент, і тоді будь-яке запарочення щезає, як кроки за спиною. Так можна зрозуміти й пісню Тайллефера, що завоював Англію для Вільгельма у тій знаменитій битві під Гейстінгсом,¹⁰ перекричавши непереможні ряди саксів. Мабуть, у цьому й сила рунічних віршів. Отже, ми легко можемо зрозу-

⁹ Так виглядає, що А. фон Арнім швидше апелює не до модного на той час масонського руху, а швидше — до його історичного витоку — об'єднання будівничих соборів в Середньовіччі, звідки й походять їхні назва «вільні каменярі» та символіка.

¹⁰ Йдеться про битву 14 жовтня 1066 року в Південно-Східній Англії, в якій нормандський герцог Вільгельм Завойовник переміг короля Гарольда II, що завершило історію панування англо-саксів у Британії.

міти, чому наш освіченіший час при занепаді біднішого життя (бо зараз це нижчі класи) плодить так багато пустих військових пісень, тоді як кожна із попередніх німецьких воєн кликала до життя чудесні пісні за участі всіх. Хто міг раніше чи пізніше краще скласти повчальну пісню, що її співали браві сільські робітники у спустошливу Тридцятилітню війну¹¹ і яка надихала наші серця:

Сміливо в бій, мій сину,
мій воєнний друже,
як лицар бий та на німецький лад,
життя за край віддай, бо це наш давній звичай!
Вогонь завзяття хай охопить нас,
міцніш гуртуйсь — вже прапор майорить!
Звитяга юних — то загибель злові,
а як ослабнеш — голосом борись,
як зрадить той — то лють очей поможе
ціну життя твого високу зберегти.

Тож міцно стисни зуби,
щоб рани твої заслужили славу!
Щоб мав ти їх лиш спереду,
не ззаду!
І смерть саму добив та батько вгледів
порив життя у твоїх смертних рисах.
О сину мій — то вже ціна свободи,
й звитяги вартий той,
що смерть забув
та повний сил на прою іде!

Так, ми відчуваємо, як мова розростається у такі моменти у своїх сильних поривах; а з іншого боку, ми бачимо, як мертва спустила земля азійських степів втрачає будь-які прояви життя у своєму тихому окаменінні (ферментація каменю); свобода давнішої мови і закостенілість сьогоднішньої промовляють більше, ніж я можу сказати. Проте ця пісня, як і багато інших чудових пісень, уже не долинає до вух народу, а залишилася лиш для вчених, втім її не розуміють і вони; усі народні книги скупили на довгий час спекулянтів-невігласи, уряди свавільно і бездумно обмежили їх читання або й заборонили цілком, лише долею випадку або якщо дуже поталанить, як, приміром, у ці дні нам нагадали, що є щось чудесне,

¹¹ Тридцятилітня війна (1618—1648), спровокована релігійним протистоянням війна на території Священної Римської імперії німецької нації, в яку були втягнуті й інші країни (Іспанія, Франція, Нідерланди, Швеція, Данія та ін.), завершилась Вестфальським миром, що в основному повернувся до положень Аугсбурзького релігійного миру.

що ми відчули і пізнали, згадували, мріяли, що народна пісня є і знову стане тим найвищим і єдиним і для міста, і села. Проте вчені, що забули про народ, віддзеркалюють його занепад, глибинне спустошення душі, нездатність добровільно, радісно і самовіддано служити йому й керувати ним, заручившись всенародною волею, аж до втрати задоволення, що вказує на глибинне виродження, на майже втрачену свободу життя. А вчені гаяли свій час над якоюсь своєю аристократичною мовою, що на довгий час позбавила народ всього високого й прекрасного, і яку вони врешті-решт або мають знищити, або пристосувати до загального вжитку, бо усвідомлять, що їх спроби вибудувати мову як щось нараз дає суперечать всьому її справжньому розвитку, тоді як вона мусить бути вічно плінною, поєднуватися із думкою, яку вона виражає; бо так, і тільки так, вона розвивається щоденно без жодного зовнішнього втручання. Саме через це роздвоєння мови у зневазі до найкращої поетичної частини народу великою мірою бракує у новітній Німеччині народної поезії; лише там, куди не проникло повітне навчання або принаймні загальні речі вивчають переважно із книжок, там ще з'являється подекуди народна пісня і долітає до нас небом ненадрукованою й ненаписаною, як біла ворона; а хто прикутий до своєї роботи, тому кидає вона згори перстень перших заручин. Старе чисте відчуття життя охоплює нас тремтливою радістю, про яке ми не знаємо, де живемо, як живемо, що б ми хотіли лише приписати дитинству і що раніше здавалося дитинством і все, що маємо, поєднує й розділяє задля єдності у радості. Це так, наче ми довго шукали якоїсь музики і знайшли врешті ту музику, що нас шукала!

Нам, може, ще вдасться надібати десь у круговерті наших днів народну поезію, віднайти ще її живе звучання, якщо ще десь воно залишилося; вона сходить до нас з небес по драбині вічності; а час — це міцні щаблі на цій драбині, по яких сходять веселкові ангели; вони приходять з миром і вітаються з усіма антагоністами наших днів і заліковують величезну рану в землі, із якої дихає нам прямо в обличчя пекло

Студентське життя. Тогочасний малюнок

і ще й суне нам свій палець прямо під ніс. Де ангели стрічають ангелів, там панує натхнення, що не знає суперечки між християнським і язичницьким, між еллінським і романським; воно може багато чого зрозуміти, а що воно зрозуміло, те чисте і повноцінне; суперечка про віру для нього божевільня, бо де починається віра, там закінчується суперечка; ще *божевільніша* суперечка про мистецтво, що лише є вираженням вічного буття. Якщо куля влучить в іншу кулю, то вони обидві впадуть додолу вражені одна одною, як гексаметри двох гомерид.¹² Якщо музика хоч би раз справді проникла до чийогось серця, то нестиме він її із собою у пошуках чогось, що вже не є музикою, але там її неперевершена сила. У давнину, здається, музика пластики була ближчою; вона звучала перед образами богів, її символом для нас зараз є колона Мемнона;¹³ можливо, музика часів малярства була близькою до неї; музика на самих початках поєднала між собою (у нас особливо на берегах Дунаю) танець (на Райні) і слово. Німецький танець, найпростіший вияв зближення, поєднання та схильності, зростає на берегах Дунаю і набуває своєї найбільшої внутрішньої значущості у верхньоавстрійському танці; музика зростає і змагається з ним у високій винахідливості, а зміст все більше зводиться до спільного власного творення народом самого себе. [...]

Багато манер співу натякають на зниклий тапець, як натякають руїни замку на чарівне заклинання, що одного разу проявиться та, влучивши, звільнить його. Через веселу юрбу виноробів пройде потім франкфуртець з гітарою; вони обступлять його і зачарує їх король Туле,¹⁴ кинувши келих у Райн; сенс їхнього життя побачать вони чіткіше, як ми у прекрасних думках чітко бачимо крізь темну ніч. Хто може сказати, де відроджується Німеччина? Хто носить її в собі, той відчує, як сильно вона ворушиться. Так, паче сильний жар переростає в спрагу і сниться нам, що садимо ми довге волосся в землю і проростає воно зеленню, а над нами виростає дах із листя, наповнений квітами, одні гарніші інших; здається, що здоров'я майбутнього вітається

¹² Гомериди — старогрецькі рапсоди з острова Хіос, які виводили своє походження ще від Гомера, або — рапсоди, що читали поезії Гомера.

¹³ Мемнон — в старогрецькій мітології син Еос, король Етіопії, в Троянській війні — союзник троянців; убитий Ахіллом.

¹⁴ Туле — легендарна земля на крайній Півночі, а пізніше — земля на північному краю світу (ultima Thule); нині ототожнюється із норвезьким узбережжям.

з нами у цих піснях. Є картини, що щось більше, ніж просто картини, що прямують до нас і вітаються з нами: якби ж це була така картина! Якби ж справді збереглися це глибинне поклоніння мистецтву наших часів, ці пошуки чогось вічного, що ми самі маємо спершу його створити; релігія матиме якийсь майбутнє лише тоді, коли всі себе усвідомлять щаблями вічної душі, над якою вони самі захоплено розквітнуть. Одужання настане у відчутті живого мистецтва у собі, що інакше б було хворим: ця невдоволеність тим, що ми маємо, є бідою нашого часу. У думках повертаємося ми назад і зауважуємо, як багато всього нас би не відштовхувало, якби ми одягали усе це не навиворіт, як більша частина світу; чужа атмосфера могла б оминати нас і не бути для нас такою тяжкою, такою холодною, і не могла б оволодіти нами, і не було б нашого страху перед нею. Велике мистецтво забуття, ти можеш забрати всю чужу чуму із нашої батьківщини; геть чуже з чужого — світ очищається для нас; геть чуже із рідного! Лише тому Італія залишається для нас Італією, бо вона давно навчилася розпізнавати чуже; у її виставах у вузьких вуличках звучать ще для всіх пісні, а робітники, що працюють біля брам, переймають їх від перехожих; вони при цьому не чваняться, бо отримують від цього радість. От тоді музика зможе лікувати отруйні укуси тарантулів. І тому я не можу сердитися на англійців, що попри зміну міністрів ледве чи зауважили, як з'явилося перед ними у повному своєму блискі італійське музичне диво; вони мали б пожертвувати найвищим, коли хотіли б отримати цю благодать богів. Вслухайтеся цілим серцем в кожну вбрану в червоне жінку, що на розі вулиці співає про Марію Шотландку;¹⁵ біжить за мисливським рижком, і нехай несуть ваші ноги вас туди, звідки линуть звуки шотландської дудки! Ні, мабуть, немає вищої музики за ту, що співають матроси про перемогу лорда Нельсона,¹⁶ і похитуються їхні капелюхи, а голоси такі, що аж хмари розступаются над їхньою концертною залою і хвилі розбиваються об їхні акорди і басы. При цьому згадую я слова кайзера: «Святий Боже! Святий Боже! Що це? Один має одну руку, а другий має

¹⁵ Тобто — Марія Стюарт (1542—1587), дочка Якова V Шотландського, виховувалась у Франції, була одружена з французьким королем Франсуа II, а після його смерті повернулася в Шотландію; зазнавши поразки від протестантської партії, втекла до королеви Єлизавети, але була ув'язнена і через 18 років — страчена; її син Якоб став у 1603 році англійським королем; католицькими колами Європи вважалась мученицею і в такому образі стала персонажем багатьох творів, найвідомішими з яких є драми «Марія Стюарт» Кампанелли, Шіллера та ін.

¹⁶ Горацио Нельсон (1758—1805), британський адмірал, завдяки зусиллям якого Британія стала найбільшою морською потугою в світі; під час північноамериканської війни за незалежність командував фрегатом, як головнокомандувач британського флоту зничив в морській битві при Абукірі (1798) французькі морські сили, а в 1805 році в Трафальгарській битві переміг французько-іспанський флот, у ній і загинув; став одним з найпопулярніших національних героїв Англії.

одну ногу; якби вони мали дві руки і дві ноги, що б вони тоді зробили?»

Ще повчальнішим, мабуть, буде порівняння історій валійських бардів із шотландськими співцями. Ті жили у тісному зв'язку з мистецтвом, вчилися роками, мали честь і благословіння князів; лише коли вони відійшли від релігії, з'явився їхній гарний і чистий спів у величезних нестатках; лиш так очистилися вони для правди; на відміну від цього з'являються лише сміховинні суперечки за гармонію проти мелодії, накази і вся та критична пицьсть, що її й у нас мавпують, і що шулікою кружляє над поезією. Лише там на них зважають, де їх повністю чують, без усляких мистецьких норм і правил, шотландські вуличні співці без школи залишилися величними й винахідливими, отже, їм не забракне й форми. Валійці ж скаржилися завжди, що мистецтво вмирає; воно ж уже у них самих умерло; шотландцям більше було на що скаржитися і чому тішитися, бо мистецтво в них жило. У них був закон, що забороняв скубати й висміювати своїх вчителів за їхню натхненність; їм не треба було такого чудодійного поштовху до поезії; хто її творив, то це було його природою і його життям, і не корчив він при цьому гримас. Скажений завойовник зміг майже знищити пісні валійців; а шотландці ж живуть і передають свою пісню із серця в уста. Якщо таке просте легке мистецтво може так багато зробити, то чому тоді таке важке громіздке так зване мистецтво нічого не дає? Хто не прагне до найвищого, той не здатний і на найменше; хто в гордовитій байдужості творить лише для себе, однаково, чи хтось це зрозуміє і сприйме, то як він може розуміти і сприймати інших? Хто лише залицяється до того народу, що завжди біжить і багато шумить, завжди має, що собі сказати, а, власне, ніколи нічого не говорить; вони зісковзують обоє не тому, що світ — це справжній лід, а тому що вони шукають одночасно обидва льодовиті полюси. Також і ми часто замислюємося над тим, що надзвичайно легко вдавати із себе митця, коли сприймаєш легке важким, а важке легким; але що це таке, ця вдаваність? Він би був істотою, якби так не здавалося. Таке віддзеркалення

Г. Нельсон, романтизований і в німецькому середовищі герой

догори й донизу таке ж пусте, як і мимолітне, проте у ньому сходять вранішній промінь і життя, догляд і надія, вічна людська духовна жертвовність. Подивись вільним і повним поглядом на кожного і ти побачиш, що кожен потрібний кожному; ніхто не позбавлений астрального зв'язку, кожен — митець і може передати іншому те, що йому, власне, передали інші у всесвіті. Той має вигідні перспективи, хто без особливих зусиль підготував важливу загальну справу, хто без праці збирає врожай і годує ним усіх в подібному до Божого житті. Так той, хто багато духовно спілкується з народом, отримує до рук мудрість, збережену століттями, як відкриту книгу, щоб усе донести до кожного, пісні, легенди, прислів'я, історії й пророцтва, мелодії; він — плодоносне дерево, до якого прищепила легка рука садівника білі й рожеві троянди, щоб увінчати його. Кожна з них, чого не міг би зробити хтось сам своїми силами, догукується могутнім голосом до серця світу; він збере свій розпорочений народ, що розділений мовою, державною упередженістю, нав'язаними нововведеннями, введений в релігійну оману, зі співом під свій прапор назустріч новому часові. Нехай цей прапор і не прикрашають трофеї, хіба що розірване вітрило мандрівних аргонавтів¹⁷ чи закладений в заставу плащ бідного співця; хто несе цей прапор, той не прагне винагороди; хто йде за ним, той знайде там свою провину, бо шукаємо ми всі чогось вищого, золоте руно, що належить усім, що складає багатство всього нашого народу і створює його власне внутрішнє живе мистецтво, полотно давніх часів і могутніх сил, віру і знання народу, що супроводжують його у радості і в смерті: пісні, легенди, повір'я, прислів'я, історії, пророцтва і мелодії. Ми хочемо всім повернути усе те, що зберегло свою неспростовність у багаторічному поступі, не затупилося, а, навпаки, лише нагострилося і переливається всіма барвами, має всі необхідні зрізи і надрізи для побудови всезагального пам'ятника найбільшому з новітніх народів, німцям, надмогильний камінь попередніх часів, радісна ознака сучасності, дороговказ на життєвому шляху у майбутнє. Ми хочемо, принаймні що є в наших силах,

ВІСНИК НАУКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА
 ВІСНИК НАУКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА
 ВІСНИК НАУКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА

ВІСНИК НАУКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА
 ВІСНИК НАУКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА
 ВІСНИК НАУКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА

ВІСНИК НАУКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА
 ВІСНИК НАУКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА
 ВІСНИК НАУКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА

ВІСНИК НАУКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА
 ВІСНИК НАУКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА
 ВІСНИК НАУКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА

¹⁷ Аргонавти, в грецькій мітології команда човна «Аргон», супутники Ясона в подорожі за золотим руном в Колхиду, яке вдалось здобути з допомогою дочки місцевого царя Медей; виразно романтичні герої, бо лише в межах Чорного моря їм вдалось віднайти достатньо пригод, аби стати темою епічного передання.

закласти підвалини з міцною вірою у те, що їх не забракне, щоб звести будівлю до найвищих висот, і що знайдеться той, хто вивершить усю будову. Те, що там живе і буде жити і за що відповідає життя, не сьогоднішнє і не вчорашнє; це було, є і буде; воно ніколи не загубиться, бо воно є; але забути його можуть на довгі часи часто через те, що воно нам потрібне, щоб з усією силою про нього думати. Дух має своє майбутнє і минуле так, як і своє сучасне, а без духу минулого хто має дух теперішнього?

ІЗ ЛИСТА ДО КЛЕМЕНСА БРЕНТАНО від 9 липня 1802 року

З німецької переклала Катерина Фешовець за виданням: *Achim von Arnim und die ihm nahe standen*. Bd. 1. / Hrsgb. von R. Steig. — Bern, 1970

Все, що відбувається у світі, відбувається заради поезії: історія виражає це в найзагальнішій формі, а доля ставить цю гігантську п'єсу. Заради поетичної насолоди накопичує гроші купець, заради неділі працює ремісник, заради ігор — школяр. Лише одиниці, і цими одиницями є поети, користуються такою милістю, що праця для них є грою, і вони повинні змагатися за решту людства, щоб воно не пройшло повз мету свого життя, мету, що полягає в поетичній насолоді після праці. Хто має себе за поета в цьому найширшому значенні слова, той не має гордості, але володіє найвищою чеснотою: він молиться та виснажує себе заради інших, щоб ці інші здобули життя. Він є смиренным Петром з ключами: сидить біля воріт Царства, пропускає інших, та не входить сам. Ця добровільна безшлюбність, це добровільне самоусунення від Царства Небесного потребує жертвності Регула, який від обіймів кохання йде до ворогів свого спокою. Але нехай це буде нашим ділом. Я відчуваю в собі достатньо сили, і ти, напевне, віднайдеш її. Поезія і музика є двома найзагальнішими, пасуючими один до одного пагонами постичного дерева; в поезії червоні троянди і королі троянд, а в музиці — білі. Наша справа — вирощувати ці троянди, оберігати їх від приморозків Коцебу та роси Лафонтена, і настільки ж уважно — від критичного духу Шлегелів та обшкочого самуму «Ранкової зорі» Беме. Наші зусилля повинні зробити мову слів, мову звуків більш могутньою та більш присмюною.

Отже, школа співу та мови! Тік пропонував протилежний шлях: просвічувати так званий

¹ Регул (I пол. III ст. до Хр.) — римський воєначальник та політик часу I Пунічної війни, потрапивши в полон, був спрямований під присягою в Рим для переконання римлян підписати мирну угоду, будучи в Римі закликав до продовження війни, після повернення в полон був страчений; сцена прощання з рідними стала предметом мистецького інтересу.

² Август фон Коцебу (1761—1819), німецький драматург, перебував на державній службі в Росії; в своїх творах висміював ліберальні ідеї (ось що значить побути на російській державній службі; це вже зауважив раніше Гердер) та патріотизм німецьких братств; був убитий німецьким студентом.

³ Самум (з араб.: отруйний вітер), гарячий сухий сильний пустельний вітер в Північній Африці та Малій Азії.

освічений світ, наближуючи до нього сиравню поезію всіх народів та станів, пародії книги. Ми ж понесемо втрачену у вищих класах поезію в народ; Гете повинен бути йому таким же близьким, як і книга про імператора Октавіана.⁴ Одним словом: перший пункт нашої програми передбачає облаштування друкарні для народу [...]. Імператор та королі нададуть нам привілеї.⁵ Найпростіші мелодії Шульца, Райгардта, Моцарта будуть з допомогою нових потних записів разом з піснями спрямовані в народ, який поступово розвине голос і розуміння для більш високих, чудесних мелодій. Щоб досягнути цього, на прибутки від друкарні ми влаштуємо школу для мандрівних співців, а в містах для них буде відкрито притулки, їх навчатимуть драматичного мистецтва та запровадять більш зручні та прості музичні інструменти. Ще більш важливими є обробка німецької мови для пісні та пов'язана з цим школа поетичного мистецтва, яка, при можливості, повинна бути влаштована в замкові Лауфен, що біля Райнського водоспаду. Тут і виникне єдина німецька мова, що буде зрозумілою кожному пімцеві і скоро буде визнана усіма народами землі!

⁴ Тут йдеться про одну з популярних народних книг «Кайзер Октавіан», за мотивами якої Л. Тіх написав однойменну драму. Подібною є історія з народним переказом про Доктора Фауста.

⁵ Відомі на той час композитори, творчість яких зазнала впливу народних мелодій: Й. А. П. Шульц (1747—1800) — один з найважливіших пісенних композиторів того часу; Й. Ф. Райгардт (1752—1814) — німецький композитор і видавець народних пісень, що допомагав А. фон Арніму та К. Brentano видавати їх «Чарівний ріжок хлопчин»; власне поданий в цій книзі нарис «З народних пісень» вийшов з посвятою Райгардтові; В. А. Моцарт (1756—1791) — австрійський композитор, головний представник віденської класики; помер доволі рано і в бідності, даремно намагаючись отримати посаду капелмайстра; найголовніші його твори: опери «Одруження Фігаро», «Дон Джованні», «Чарівна флейта».

